

Питање заштите црногорских поданика у иностранству 1879 год.

Још прије Берлинског конгреса било је Црногораца који су као радници живјели по многим туђим земљама. Црна Гора није била у могућности да њихов положај регулише и њихово стање заштити, јер није била међународно призната. Стога су они били изложени разноврсним неугодностима и грубој експлоатацији. Растурени по разним крајевима, они су се у таквој ситуацији сналазили како су најбоље знали и умјели. Често су користили и заштиту дипломатских опуномоћеника оних великих сила које су из својих политичких разлога биле тренутно наклоњене интересима Црне Горе. Међу њима нарочито су се истицали руски конзули. Међутим, Црна Гора имала је и прије Берлинског конгреса своје конзуле у Скадру и Котору, — граничним мјестима аустроугарске и турске царевине са којима је Црна Гора имала најтјешњих веза. Скадар је био, усто, центар из којег су европске империјалистичке силе преко својих претставника шириле веома живу и разгранату пропаганду. Црна Гора, према томе, имала је пуно разлога да држи у Скадру свог конзула. Шездесетих година прошлог вијека њен конзул у Скадру био је Чех Јован Вацлик, а послвије њега Перо Пејовић и сердар Раде Туров Пламенац.

Црногорска конзуларна служба у Скадру и Котору била је ограничена у свом дјелокругу. Када је Црна Гора на Берлинском конгресу добила међународно признање, било је потребно да именује своје дипломатске претставнике који би у иностранству штитили њене интересе и интересе њених поданика. Међутим, непосредно послвије Берлинског конгреса она то није била у стању да уради. Стога се стање црногорских поданика који су живјели у другим државама није измијенило одмах по закључењу Берлинског конгреса. У Турској оно се чак и погоршало не само због традиционалног непријатељства Турске према Црној Гори, него због сасвим свјежих успомена из ратова 1876-78 г. и граничних трзавица и спорова насталих између ове двије државе послвије Берлинског конгреса. Консолидација Црне Горе послвије успјешно завршених ратова императивно је налагала да се сви ти спорови што прије и што цјелисходније регулишу. Црна Гора је у том правцу улагала много труда, а радо је примала и сугестије страних претставника акредитованих на Цетињу. У овоме се нарочито истакао енглески посланик Грин, неоспорно поступајући по интенцијама

своје владе која је у то вријеме била интензивно окупирана политиком Блиског Истока. Међутим, ове тежње нијесу се дале лако остварити. Решавајући их поступно према датим околностима и могућностима, Црна Гора је одлучила да питање заштите својих поданика у другим државама повјери руској влади. Једном посебном нотом замолила је Црна Гора руску владу почетком 1879 год. да њени дипломатски претставници у иностранству узму у заштиту црногорске интересе док Црна Гора не буде у стању да именује своје изасланике. О овом свом кораку Црна Гора је обавијестила и енглеског посланика Грина, али је мимоишла посланика сусједне Аустро-Угарске Монархије пуковника Темела. Међутим, Аустро-Угарска је била о овоме извијештена путем руског кабинета. Овим поступком Црне Горе осјетила се Аустро-Угарска не само увријеђена него је сматрала да су њиме повријеђене и њене прерогативе које јој је давао 29 члан Берлинског уговора по коме је она имала да штити црногорску поморску трговину преко својих конзула. Усто, она је осјетила и у овом акту да јој руски утицај угрожава интересе на овом дијелу Балкана. Стога је она имала пуно разлога да реагира на овај поступак Црне Горе. То је она урадила упућујући путем телеграма, преко свог посланика на Цетињу, оштар протест црногорској влади. Овим је настао дипломатски спор између Црне Горе и Аустро-Угарске који је изглађен компромисним објашњењем и извињењем црногорске владе.

Копије на француском језику докумената, који се односе на ову епизоду из међународног односа Црне Горе 1879 године, налазе се у Цетињском архиву међу хартијама црногорског Министарства иностраних послова. Није сачувана копија ноте коју је црногорска влада упутила руској, али се њен садржај може лако утврдити из ноте упућене енглеском посланику Грину. Објављујемо у преводу тих неколико занимљивих докумената.

1) Нота коју је црногорска влада доставила 7 априла (26 марта) 1879 г. енглеском посланику Грину:

„Прије Вашег последњег пута на Цетиње, књажевска влада, желећи да заштити своје поданике у иностранству, а у немогућности да у садашњим околностима именује дипломатске агенте, била се обратила влади царске Русије с молбом да узме у заштиту црногорске поданике који бораве у иностранству или су на пролазу док не буде имала своје агенте.

Ову нашу молбу повољно је примила руска влада и дознали смо да је она учинила демарш у том смислу у Цариграду. Послије свога демарша било би нам веома тешко да упутимо за сада агенте Узвишеној Порти чак и онда када бисмо прешли преко многих скрупула и преко финансиских обзира који су нас навели да упутимо речени захтјев руској влади.

Његово Височанство, дакле, није у могућности да поступи онако како сте му Ви извољели указати односно обнове наших веза са Узвишеном Портом. Надамо се да ће отоманска влада, у

заједничком интересу искористити демарш (који је дошао послје телеграма Њ. Висости Његовом Величанству Султану) који је предузела царска руска влада у наше име, да би показала своју склоност за обнову срдачних односа између двају земаља.

Његово Височанство се нада, знајући колико Вам лежи на срцу обнова ових односа, да ћете наставити да користите свој утицај за повољан успјех овог корака, а зато ћемо Вам бити увелико захвални.“

Нота се завршава апелом да се узму у заштиту избјеглице из Новог Пазара. „Дозволите ми, господине Грин, каже се даље у ноти, да користим и можда злоупотријебим Вашу доброту, поводом наших избјеглица из Новог Пазара, о којима сам Вас обавијестио посљедњим телеграмом. Хоћете ли имати доброту да се заузмете за њих? Наступа већ вријеме пољских радова те је неопходно потребно да буду код својих кућа али нажалост ми их не можемо склонити на повратак без гаранције сигурности која би их обезбиједила од онога што им се у два маха десио када смо их ми скоро приморали на повратак. Њихово отсуство од домова наноси исто толико штете њима колико и њиховим власницима. Усто, влада би много жељела да се ослободи издржавања свих ових избјеглица,

Унапријед Вам захваљујем за оно што ћете учинити и молим Вас да примите увјерење мог срдачног пријатељства.“

2) Протестна нота од 5 марта 1879 г. коју је телеграфским путем доставио аустроугарски министар спољних послова гроф Андраши свом опуномоћеном посланику на Цетињу пуковнику Темелу да је преда књазу Николи:

„Господин Новиков нам је доставио циркуларну ноту датiranу 8 фебруара по старом календару по којој је Црна Гора, у немогућности да сада постави своје претставнике у иностранству, изразила жељу у Петрограду да руски дипломатски претставници у земљама у којима Књажевина нема своје претставнике и до момента када буду постављени црногорски претставници, буду овлашћени да заступају књажеве поданике. У циркуларној ноти се додаје да руски цар мисли да повољно одговори на ово тражење.

Ми се много чудимо у погледу оправданости овог демарша и формалног поступка Црне Горе.

Никако не одговара осјећањима које је Њ. Височанство увијек изражавало према цару и краљу, а још мање захвалности за многе и значајне помоћи које је Њ. Величанство увијек пружало Књажевини, да нас обавјештење руског кабинета изненади у овој ствари.

Били смо у праву да рачунамо на једну такву захвалност од стране Црне Горе и очекивали смо да ће се књаз Никола обратити поводом једног оваквог питања прије свега и непосредно царско-краљевској влади.

Ми смо се залагали за признање независности Црне Горе онда када је то признање било оспоравано и ми смо код књажевске владе имали свог министра резидента.

Црногорски поданици нијесу имали тако честих веза ни са једном земљом, изузев једино Турску, као са нашом.

Непосредно сусједство и честе везе са Котором не могу дозволити интервенцију ни једне стране силе, јер би тиме односи између Црне Горе и нас били помућени.

Уосталом, на основу члана 29 Берлинског уговора црногорска трговачка застава ужива нашу конзуларну заштиту. Према томе, потпуно је искључено да Црна Гора буде имала страну заштиту у нашој држави.

Ми смо у овом погледу били без резерве отворени у Петрограду. Али исто тако, ми желимо да и Црна Гора одмах повуче упућени захтјев руском кабинету, уколико се односи на заштиту црногорских поданика у Аустро-Угарској. У противном, бићемо принуђени да узмемо у разматрање питање да ли ће бити потребно да наш претставник и даље остане на Цетињу.

Што се тиче поменутог демарша у односу на друге земље, ми не оспоравамо право Црне Горе да затражи од неке друге силе заштиту својих поданика док не буде именовала своје претставнике.

Ми, међутим, морамо у потпуности задржати право заштите над црногорском трговачком заставом, онако како нам је искључиво дато 29 чланом Берлинског уговора. Међутим, по нашем мишљењу питање које сте покренули било би лакше ријешити кад би га свим европским кабинетима изнијели формално, директно и истовремено.

Друкчији поступак даје читавој ствари сасвим посебан политички карактер и не може бити користан у погледу схватања Црне Горе као суверене државе.

Ставља Вам се у дужност да о читавој садржини овог телеграма обавијестите Њ. В. књаза.“

3) Одговор црногорске владе од 9 марта (25 фебруара) 1879 г. на горњу аустро-угарску протестну ноту;

„Књажевска влада обратила се влади царске Русије с молбом да прими на себе дужност заштите црногорских поданика у мјестима у којима Књажевина нема још својих претставника и докле не буду именовани.

Улажући овај демарш код петроградског кабинета, црногорска влада није жељела да повриједи одредбу Протокола X и члана 29 Берлинског уговора, који ставља књажевску црногорску заставу као и црногорско бродовље под заштиту конзуларних агената Аустро-Угарске у свим иностраним лукама гдје их има. Ипак, овај је корак учињен једино у циљу да се црногорски поданици који живе у Турској, Египту и Америци, ставе под заштиту једне

пријатељске силе. Он је изазвао у Бечу неугодан утисак, као да се односи на црногорске поданике који живе у Аустрији или су у пролазу кроз њу, утисак који књажевска влада није хтјела никако изазвати.

Из тог разлога, црногорска влада, високо цијенећи благонаклоно држање владе Аустро-Угарске, хита да изјави да се она одриче демарша који је учинила код царске руске владе уколико се тиче црногорских поданика настањених у Монархији или су у пролазу кроз Монархију. Црна Гора уосталом намјерава да ускоро именује свог претставника у Бечу.

Њ. В. књаз Никола неугодно је дирнут прекором који му је царско-краљевска влада упутила поводом овог демарша у телеграму грофа Андрашија од 5 овог мјесеца.

Осјећање захвалности које је Њ. В. одавало Њ. В. цару и краљу, и које је познато и цијењено од стране Њ. Величанства, требало је, по нашем мишљењу, да га заштити од тако мало заслужених прекора.“

4) Горња нота је достављена уз ово писмо од 9 марта (25 фебруара) 1879 г. :

„Господину Темелу.

Част ми је да Вам доставим приложену вербалну ноту као и копију депеше грофа Андрашија коју сте доставили Његовом Вишочанству. Молим Вас да ми изволите вратити вербалну ноту када се са њом будете упознали.“

На овај начин изглађен је овај први дипломатски спор између Црне Горе и Аустро-Угарске последије Берлинског конгреса.

Андрија Лаиновић